

JUBILUJÚCA DANA BALÁKOVÁ A JEJ SVET PLNÝ FRAZEOLÓGIE

Viera Kováčová

*Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku
Hrabovská cesta 1B, Ružomberok
E-mail: viera.kovacova@ku.sk*

Ak by sa v slovenskej jazykovednej societe uskutočnila anketa „*Čo vám ako prvé príde na um pri mene Dana Baláková?*“, v odpovediach by s najväčšou pravdepodobnosťou frekventovane zaznievalo: *frazeológia* a *Ružomberok* (v prípade Ružomberka aj s možnou špecifikáciou: *Katolícka univerzita v Ružomberku*). Táto dvojčlenná charakteristika totiž vystihuje invariantné prvky variantného života doc. PhDr. Dany Balákovvej, PhD. Mesto Ružomberok v ňom pritom figuruje hneď dvakrát: ako miesto vedecko-pedagogického pôsobenia i ako miesto narodenia. Pravda, pre potreby tohto medailónu k faktoru miestnemu treba doplniť relevantný faktor časový: D. Baláková sa v Ružomberku narodila 18. marca 1962. A tak 18. marec 2022 na životnej ceste našej kolegyne predstavuje nielen oslavyhodný narodeninový moment, ale vytvára aj vhodný časový kontext na priblíženie kontúr jej doterajšieho lingvistického pôsobenia. Dostávame sa teda (v nadväznosti na prejudikované výsledky fiktívnej ankety) najskôr k frazeológii, následne i k pôsobeniu jubilantky na Katolíckej univerzite v Ružomberku.

Na počiatku bola... u oslávenkyne ako lingvistky s frazeologickou orientáciou somatická frazeológia. Svedčí o tom jej dizertačná práca *Slovenská somatická frazeológia*, ktorú vypracovala pod školiteľským vedením Jozefa Mlacka, uznávanej osob-

nosti slovenskej frazeológie, a obhájila v r. 2005 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Tento typ frazém patriaci do centra frazeológie pre ňu ostal bádateľsky podnetný aj na ďalšej výskumnej ceste. Tú završuje z publikačného hľadiska v r. 2011 vydaním monografie *Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie (fond somatických frazém)* a z graduačného hľadiska v r. 2012 získaním titulu docentka na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. V spomenu- tej monografii autorka uplatňuje hneď trojaký prístup ku skúmaniu príslušného in- ventára frazém: systémovolingvistický, textovolingvistický (komunikačný) a empirický (sociolingvistický). Podrobné predstavenie tejto práce prináša recenzia vý- znamnej českej jazykovedkyne Marie Čechovej, publikovaná v časopise *Naše řeč* (2012, s. 203 – 207), z ktorej pre potreby tohto medailónu zámerne vyberám dva postrehy – ukazujú sa totiž ako nosné aj pre ďalšiu tvorbu jubilujúcej autorky.

Ten prvý postreh je vo svojej podstate intertextový – česká frazeologička sa vo svojom pohľade odvoláva na nemeckého frazeológa, slavistu Harryho Waltera, kto- rý monografiu D. Balákovvej vystihol frazeologicky: „*Ein Buch, das ‚Hand und Fuß hat‘*“. K tomuto hodnoteniu M. Čechová dodáva: „... kniha je toho označení práva“. Okrem pozitívneho ohlasu konkrétnej práce vo vedeckej obci, ktorý je z využitých citátov zjavný, možno z citátov dokumentačne vyvodíť aj širšiu reflexiu vedeckový- skumnej činnosti jubilantky: ohlas jej vedeckej práce presahuje slovenskú jazykove- du, slovenská lingvistka D. Baláková sa stala/je etablovanou osobnosťou nielen slo- venskej, ale aj slovanskej (slavistickej) frazeológie. Toto konštatovanie napokon potvrdzuje aj jej členstvo v Slovenskej frazeologickej komisii pri Slovenskom komi- tete slavistov a v Medzinárodnej komisii pre výskum frazeológie slovanských jazy- kov pri Medzinárodnom komitete slavistov.

Ten druhý postreh z recenzie M. Čechovej sa viaže na konštatovanie o prekro- čení hraníc somatickej frazeológie: kniha „*je obecně zaměřená na pohyb ve frazeo- logii; fond somatických frazémů slouží jako podkladový materiál pro vyvozování obecných zákonitostí a vlastností frazémů*“. Príslušný citát vhodne naznačuje cha- rakter vedeckej tvorby D. Balákovvej ako takej. V popredí jej bádateľského záujmu sú totiž práve dynamické tendencie uplatňujúce sa v slovenskej, resp. i širšie v slo- vanskej frazeológii, problematika živosti a premenlivosti frazém, otázka jazykových princípov vo frazeológii, pragmatika ako podnet pre frazeologické transformá- cie, akceptácia frazeológie a jej premenlivosti používateľmi jazyka, a to nielen v slo- venskom, ale aj v porovnávacom medzinárodnom kultúrno-jazykovom rámci.

Spomedzi ďalších monografických prác jubilantky možno uviesť dielo *Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia* (2009), ktoré vzniklo ako výsledok spolupráce autorského tria J. Mlacek, D. Baláková a V. Ková- čová. V ňom D. Baláková prejavuje hlbší bádateľský záujem o problematiku frazeo- logickej kompetencie používateľov jazyka, ku ktorej pristupuje ako k vnútorne dife-

rencovanému fenoménu zahŕňajúcemu jednak úroveň poznania a používania frazém (frazeologická kompetencia v širšom zmysle), jednak primerané porozumenie sémantike frazém, a teda schopnosť frazeosémantickej interpretácie (frazeologická kompetencia v užšom zmysle: frazeosémantická kompetencia). Sociolingvisticky orientovaný prístup sa v jej ďalšej tvorbe zintenzívňuje a ako o tom napovedajú už názvy monografií *Nasledije Biblii vo frazeologii* (Baláková – Kováčová – Mokienko 2013) a *K výskumu biblickej frazeológie* (Baláková – Kováčová 2017), zvyrazňuje sa aj autorsky preferenčné zacielenie do oblasti biblickej frazeológie.

Biblická frazeológia sa postupne stáva jedným z uholných kameňov výskumného zamerania D. Balákovvej, a to aj v kontexte širšej medzinárodnej spolupráce. Spomenúť sa žiada autorkina participácia na vzniku lexikografických prác nadnárodného charakteru *Lepta biblejskoj mudrosti (Kratkij rusko-slovacko-nemeckij slovar krylatych vyraženij)* (Baláková – Walter – Mokienko 2012) a *Iz biblejskoj mudrosti – Z biblickej múdrosti – Biblische Weisheiten* (Walter – Mokienko – Baláková 2015), v ktorých sa pri vybranom okruhu biblických frazém ide *ad fontes* (identifikácia príslušných miest v biblických textoch, s ktorými sú frazémy filiačne zviazané vrátane citátovej dokumentácie). O produktívnosti a prospešnosti takejto cesty pre konfrontačnú i všeobecnú frazeológiu svedčí osud diela *Lepta biblejskoj mudrosti*: zatiaľ čo v r. 2012 východisková verzia *Lepty* na príklade 130 vybraných frazém priniesla porovnanie biblického frazeologického fondu (len) troch jazykov (ruského, slovenského a nemeckého), najnovšia verzia z r. 2019 (hl. red. Ivanov – Mokienko) prináša porovnávací pohľad do frazeologického fondu (až) devätnástich jazykov (ruština, slovenčina, nemčina, angličtina, bieloruština, ukrajinčina, arménčina, bulharčina, gruzínčina, taliančina, španielčina, macedónčina, poľština, srbčina, slovinčina, francúzština, chorvátčina, čeština a švédčina).

D. Baláková patrí v súčasnosti k hýbateľom výskumu v oblasti biblickej frazeológie – a nielen v slovenských reláciách. Ako *spiritus agens* vystupuje v domácich i zahraničných vedeckých projektoch zameraných na echo Biblie vo frazeológii [iniciátorka a hlavná riešiteľka projektov *Bible and Christianity in Phraseology* (2011 – 2013), *Biblická frazeológia v interkultúrnom a interjazykovom kontexte* (2015 – 2017), *Interkontextovosť biblickej frazeológie* (2022 – 2024)]. Z inšpiratívnych výstupov presahujúcich národný rámec hodno spomenúť zborník *Die slawische Phraseologie und die Bibel* (2013), pri ktorom D. Baláková participuje aj editorsky (v spolupráci s poprednými osobnosťami slavistického frazeologického sveta V. Mokienkom a H. Walterom), či (už vyššie uvedené) monografické práce *Nasledije Biblii vo frazeologii* (Baláková – Kováčová – Mokienko 2013) a *K výskumu biblickej frazeológie* (Baláková – Kováčová 2017). Pre tieto monografie je charakteristický medzinárodný sociolingvistický rozmer. V rámci konfrontačného výskumu sa v nich pozornosť upriamuje na frazeologickú kompetenciu respondentov v oblasti

biblickej frazeológie – konkrétne u natívnych používateľov ruského, slovenského a nemeckého jazyka (*Nasledije Biblii vo frazeologii*; respondentmi sú predstavitelia mladej generácie – študenti filológie) a slovenského a českého jazyka (*K výskumu biblickej frazeológie*; cezgeneračný výskum: mladá generácia – stredná generácia – seniori). Ako konštatuje P. Ďurčo, recenzent diela *Nasledije Biblii vo frazeologii*: „*Takýto sociolingvistický prístup patrí k ojedinelým projektom v súčasnosti a jeho hodnotu zvyšuje aj to, že (autori) [doplnila V. K.] uplatnili v rámci konfrontačného výskumu jednotnú konzistentnú metodológiu.*“ (recenzný posudok, s. 1). Okrem aspektu poznania, používania biblických frazém a porozumenia ich sémantike sa pre autorské kolektívy výskumne aktuálnou stala aj schopnosť respondentov identifikovať biblický pôvod vybraného okruhu frazém, t. j. miera pociťovania či uvedomovania si ich biblických filiácií.

Popri frazeológii druhú konštantu na profesijnej ceste D. Balákovéj tvorí jej ružomerské zázemie. Ružomberok je nielen jej rodným mestom, ale aj miestom inštitučného ukotvenia. Ružomerskému vysokoškolskému prostrediu je verná od r. 1997, keď prichádza na tamojšiu katedru slovenského jazyka a literatúry (v súčasnosti Katedra slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku). Záujem o dianie v akademickej obci a angažovanosť v záležitostiach akademického života jej priniesol rešpekt a uznanie zo strany vedecko-pedagogických spolupracovníkov, ako to dokladá aj enumerácia jej fakultného/univerzitného pôsobenia: jubilančka je vedúcou Katedry slovenského jazyka a literatúry FF KU, členkou Akademického senátu FF KU, členkou Vedeckej rady FF KU i Vedeckej rady KU a v rokoch 2007 – 2011 pôsobila ako dekanka FF KU.

V r. 2012 som v zborníku *Die Phraseologie in Raum und Zeit* venovanom čerstvej päťdesiatničke uviedla, že tým, ktorí D. Balákovú poznajú osobne, sa oslávenkyňa javí ako stelesnenie elánu, dobrej nálady a životnej vitality vôbec, že viacerým z nás sa jej meno spája s milým úsmevom, výrazným zmyslom pre humor, empatiou k iným, duchaplnosťou prejavujúcou sa v komunikácii a – občas aj – záľubou v latinských výrokoch.

Čo sa po desiatich rokoch zmenilo? V r. 2022 možno v tomto medailóne venovanom čerstvej šesťdesiatničke uviesť, že vlastne iba jediné: záľuba v latinských výrokoch bola prenesená (že by v súlade s jej aktuálne preferenčným výskumným zdrojom?) na výroky biblické (nie nutne v latinskej jazykovej verzii). A tak v zhode s tým, čo v jej živote pretrvalo, a tým, čo sa transformovalo, jej v mene svojom i ďalších kolegov lingvistov želám, aby onen elán, dobrá nálada a životná vitalita vôbec patrili aj naďalej ku konštantám jej života, a teda aby sa v jej živote napĺňal biblický výrok (Kniha Sirachovcova 30,22^[1]): „*Radosť srdca je život pre človeka a veselá myseľ predlžuje jeho vek.*“ *Ad multos annos!*

Literatúra

- BALÁKOVÁ, D. (2005): *Slovenská somatická frazeológia*. [Dizertačná práca.] Univerzita Komenského – Filozofická fakulta.
- BALÁKOVÁ, D. (2011): *Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie (fond somatických frazém)*. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald.
- BALÁKOVÁ, D. – KOVÁČOVÁ, V. (2017): *K výskumu biblickej frazeológie*. Ružomberok: Verbum.
- BALÁKOVÁ, D. – KOVÁČOVÁ, V. – MOKIENKO, V. M. (2013): *Nasledije Biblii vo frazeologii*. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald.
- BALÁKOVÁ, D. – WALTER, H. – MOKIENKO, V. M. (2012): *Lepta biblejskoj mudrosti (Kratkij rusko-slovacko-nemeckij slovar krylatych slov)*. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald.
- ČECHOVÁ, M. (2012): K súčasnému stavu slovenskej frazeológie. In: *Naše reč*, 95/4, 203 – 207.
- ĎURČO, P. (2013): *Posudok na monografiu D. Baláková – V. Kováčová – V. M. Mokienco Nasledije Biblii vo frazeologii*. [Nepublikované.]
- IVANOV, J. Je. – MOKIENKO, V. M. (eds.) (2019): *Lepta biblejskoj mudrosti. Rusko-slavianskij slovar biblejskich krylatych vyraženij i aforizmov s sootvetstviami v germanskich, romanskich, armianskom i gruzinskom jazykach. V dvuch tomach. A – O. P – Ja*. Mogilev: Mogilevskij gosudarstvennyj universitet imeni A. A. Kulešova.
- MLACEK, J. – BALÁKOVÁ, D. – KOVÁČOVÁ, V. (2009): *Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku.
- WALTER, H. – MOKIENKO, V. M. – BALÁKOVÁ, D. (eds.) (2013): *Die slawische Phraseologie und die Bibel – Slavianskaja frazeologija i Biblija – Slovanská frazeológia a Biblia*. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald.
- WALTER, H. – MOKIENKO, V. M. – BALÁKOVÁ, D. (2015): *Iz biblejskoj mudrosti – Z biblickej múdrosti – Biblische Weisheiten*. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald.

Internetové zdroje

- [1] <https://biblia.sk/citanie/seb/sir/30> (cit. 29. 7. 2022)